

Elena W. Mitiukow
pracownik naukowy Kompleksu Pamięci Twierdza Brześć

„Projekt trasy wycieczkowej po obiektach fortyfikacyjnych Twierdzy Brzeskiej”

Rozpoczynając od chwili powstania muzeum obrony Twierdzy Brzeskiej –nie tylko jako obiektu turystycznego, ale przede wszystkim instytucji naukowo-badawczej, - przed jego pracownikami stało zadanie zbadania i zebrania różnego rodzaju materiałów (opisu historycznego, fotografii, wspomnień) na temat obiektów fortyfikacyjnych Twierdzy Brzeskiej.

Wystarczająca ilość zebranych materiałów, jak też obserwowany wzrost zainteresowania tymi zabytkami sztuki wojskowo – inżynierskiej ze strony historyków i turystów, stały się przesłanką do opracowania projektu trasy wycieczkowej o obiektach fortyfikacyjnych Twierdzy Brzeskiej.

Wycieczka przewidziana jest dla uczniów klas starszych, słuchaczy szkół średnich specjalnych i studentów wyższych uczelni, jak również dla dorosłego audytorium.

Czas trwania -2 godziny z uwzględnieniem przejazdów autobusowych i przejść pieszych w związku z rozrzuceniem obiektów na terenie miasta i miejscowościach do niego przylegających.

W czasie określonej trasy turystycznej proponowane jest zapoznanie się z różnorodnym wyglądem zabudowań fortecznych Twierdzy Brzeskiej, zlokalizowanych w południowej i południowo-zachodniej częściach miasta Brześcia i rejonu brzeskiego, stanowiących najbardziej zwartą zabudowę i najlepiej zachowanych.

W związku z tym, że w oznakowanej miejscowości znajdują się nie tylko zabytki fortyfikacji twierdzy końca XIX- początku XX wieku, ale też obiekty radzieckiej stałej fortyfikacji - Długotrwałe punkty bojowe 62 Brzeskiego Rejonu Umocnionego, wzniesione w latach 1939 – 1941, proponowane jest zapoznanie uczestników wycieczki z dwoma wzorami budownictwa wojskowo-inżynierskiego.

Trasa wycieczkowa obejmuje 8 obiektów fortyfikacyjnych, przystanków w celu ich obejrzenia. W czasie jazdy pojazdu przewidziane jest opowiadanie przewodnika o historii budownictwa obiektów fortyfikacyjnych Twierdzy Brzeskiej, podczas oglądania samych umocnień – wyjaśnienie ich historii, budowy, osobliwości, znaczenia, stanu obecnego, możliwych perspektyw. Osobliwością trasy jest nasycenie i częste używanie specjalistycznej terminologii, co utrudnia przyswajanie, dlatego w czasie opowiadania przewodnik stopniowo wprowadza do użycia nowe terminy (nazwy konkretnych budynków i ich części składowych), okresowo przypominając ich znaczenie.

Trasa wycieczkowa zaczyna się od **planu Twierdzy Brzeskiej**, umieszczonego na placu przed wejściem do kompleksu pamięci „Twierdza Brzeska – bohater”. Tutaj uczestnicy wycieczki zapoznają się z tematyką danej wycieczki, omawiane są określenia fortyfikacji i budowli fortyfikacyjnych. Wykorzystując schemat, podawany jest opis Twierdzy Brzeskiej i wyjaśniane jest, że do systemu obrony fortecznej wchodziły również umocnienia forteczne, położone poza granicami samej twierdzy.

Prezentując przykład takich umocnień proponuje się przejście do najbliższego z nich – **baterii z 1888 roku**, znajdującej się w zasięgu wzroku. Przewodnik wyjaśnia jeden z podstawowych terminów – kazamata.

Następny przystanek turystów – przy **prochowni nr 3**. Mimo wiadomości na temat jej historii i budowy, tutaj szczególną uwagę przywiązuje się do współczesnego przeznaczenia obiektu: kilka lat temu została ona przebudowana na potrzeby rynku „Staryj gorod”. To jeden z przykładów świadczących o tym, jak obecnie można z powodzeniem wykorzystywać zachowane budynki fortyfikacyjne.

W celu obejrzenia następnego obiektu przewidziany jest wyjazd za granicę miasta w kierunku południowym, **do koszar obronnych „Ż-Z”**.

Ten przystanek jest interesujący dlatego, że tutaj uczestnikom wycieczki proponuje się zapoznanie nie tylko z jeszcze jednym jaskrawym przykładem fortyfikacji carskiej – koszarami obronnymi, lecz także z sąsiadującym stałym punktem ogniowe sprzed wybuchu Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Bardzo często stałe punkty ogniowe Brzeskiego Rejonu Umocnionego były budowane razem z obiektami fortecznymi Twierdzy Brzeskiej, które służyły zarówno dla rozlokowania garnizonów, jak i stanowiły dodatkowe budowle obronne. Jeszcze jeden przykład takiego sąsiedztwa będzie zwiedzony później.

Koszary obronne „Ż-Z” zlokalizowane są w odległości 2 km od fortu **lit. „Z”**, na wale którego grupa znajduje się w czasie następnego przystanku.

Wyjątkowość tej budowli polega na tym, że ten fort stanowi wzór obiektów obronnych drugiej linii, wzniesionych przeddzień I Wojny Światowej i oznakowanych literowo. Zbudowany nie z cegły, a z żelbetonu – nowego materiału budowlanego.

Tutaj właśnie, przy forcie, znajdują się **stałe punkty ogniowe 62-ego rejonu umocnionego** – miejsca ostrych starć w czerwcu 1941 roku. Na pamiątkę tych wydarzeń żołnierze garnizonu Brzeskiego umieścili w roku 2001 na wale fortu pamiątkowy znak w formie steli, symbolizującej Georgijewską wstęgę i kontury pięcioramiennej gwiazdy czerwonej.

Zwiedzanie kończy się przy najbardziej znanym obiekcie fortyfikacyjnym Twierdzy Brzeskiej – **Forcie nr 5**, który jest filią kompleksu pamięci od 1999 roku.

Szczegółowym obejrzeniem umocnienia i placu techniki i uzbrojenia w forcie 5-tym trasa wycieczkowa po obiektach fortyfikacyjnych twierdzy dobiega końca.

W ten sposób w czasie wycieczki zwiedzający zapoznają się z takimi przykładami fortyfikacji, jak :

1. Twierdza Brzeska
2. Bateria obronna
3. Prochownia
4. Koszary obronne
5. Fort z oznaczeniem numerycznym
6. Fort z oznaczeniem literowym
7. DOT (Stały Punkt Ogniowy).

Jednocześnie w trakcie wycieczki, wyjaśniane są takie terminy jak „fortyfikacja”, „fort”, „kazamata”, „gorża”, „trawers”, „poterna”, „kaponiera” i inne.

W czasie opowiadania proponuje się wykorzystać jako materiał ilustracyjny fotografie, kopie dokumentów, jak również wspomnienia, dotyczące historii fortyfikacji.

Każdy z oglądanych obiektów jest na swój sposób interesujący i unikatowy. Przechowują one pamięć o naszej bohaterskiej i tragicznej wielowiekowej historii i przekazują swoją wiedzę nam.

Dzisiaj nasze zadanie – zachować te zabytki dla następnych pokoleń i aktywnie wykorzystać je w celu przyciągnięcia turystów.